

Slutversion

Röster om Östersjöstiftelsen

En intressentstudie

Faugert & Co Utvärdering AB

Lars Geschwind, Petra Salino, Karin Eduards och Anders Håkansson

technopolis_{group}

Innehåll

---

1. Uppdraget	1
2. Tidigare utvärderingar och prövningar	2
2.1 KVA-utvärderingen	2
2.2 Granskning av Södertörns högskola med anledning av en uppdaterad ansökan om universitetsstatus	2
2.3 Utvärdering av Östersjöstiftelsens forskningsfinansiering	2
2.4 Utvärdering av BEEGS	3
2.5 Resultatstudie av Östersjöstiftelsens forskningsfinansiering	4
3. Ursprungstankarna	5
4. Stadgarna i praktiken – den ”vidsynta realismen”	7
4.1 Allmänna synpunkter på stadgarna	7
4.2 Uppbyggnaden av forskning och infrastruktur vid högskolan	7
4.3 Östersjöstiftelsen som forskningsfinansiär	9
4.4 Finansiera egna lärare vs engagera forskare utifrån	12
4.5 Den geografiska avgränsningen: vad är Östersjö- och Östeuropaområdet?	13
4.6 Synen på ÖSS-forskningens kvalitet	13
5. Slutsatser och reflektioner	16
Referenser	18
Appendix A - Enkät	19
Appendix B - Intervjupersoner	22
Appendix C - Intervjuguide	23

1. Uppdraget

Föreliggande rapport belyser olika intressenters perspektiv på Östersjöstiftelsen och den verksamhet som finansieras. Den ingår som en del av flera utvärderingar som initierats av stiftelsen, med syfte att genomlysna den egna verksamheten. Denna rapport kan med fördel läsas tillsammans med andra utvärderingar som stiftelsen låtit göra av andra delar av sin verksamhet under 2009 och 2010, bl.a. den översiktliga utvärdering Östersjöstiftelsens forskningsfinansiering som Faugert & Co Utvärdering genomförde under våren 2009. Medan den studien baserades på dokumentstudier är huvudmaterialet i denna studie intervjuer.

Östersjöstiftelsen verkar i ett utbildnings- och forskningslandskap som består av ett flertal olika intressenter, som var och en har olika förväntningar på och uppfattningar om hur stiftelsen fungerar och den verksamhet som finansieras. Den grundläggande utvärderingsfrågan har i denna studie varit hur den forskning som Östersjöstiftelsen stödjer uppfattas av dessa intressenter (*stakeholders*) i forskningssektorn, främst i Sverige men i någon mån också internationellt. Vårt uppdrag kan formuleras som att inhämta uppfattningar hos personer som på olika sätt är berörda av stiftelsens arbete.

Centrala frågor i utvärderingen har varit:

Vilken är stiftelsens roll vid Södertörns högskola? Vilken roll spelar stiftelsens forskningsstöd för Östersjö- och Östeuropaforskningen i Sverige? Hur uppfattas Östersjöstiftelsen i sektorn och hur värderas stödet? Hur tolkas stadgarna av sakkunniga och sökande forskare? Har det skett en förskjutning när det gäller definitionen av Östersjö- och Östeuropaområdet efter murens fall? Har det blivit en annan geografisk och tematisk inriktning efterhand? Vad betyder kraven på mångvetenskaplighet för den forskning som bedrivits?

Uppdraget handlar om attityder och uppfattningar, vilket har motiverat en kvalitativ ansats. Data har i huvudsak samlats in genom intervjuer med:

- Forskare och forskningsansvariga vid Södertörns högskola
- Forskare och sakkunniga som är verksamma vid andra lärosäten
- Andra forskningsfinansiärer
- Utbildningsdepartementet

Syftet med detta urval av informanter har varit att fånga in olika uppfattningar om Östersjöstiftelsens forskningsfinansiering, samt i någon grad kunna göra jämförelser mellan eventuellt olika förekommande uppfattningar. Totalt har 16 personer intervjuats, varav de flesta per telefon (intervjupersonerna är förtecknade i appendix B). Intervjuerna har i snitt tagit en timme. Intervjuguide återfinns i appendix C. Data har även samlats in genom en webbenkät (appendix A) som skickades ut till 156 forskare vid Södertörns högskola som vid något tillfälle fått finansiering från Östersjöstiftelsen. Svarefrekvensen är 69 %. Tillsammans bildar detta material underlag för våra slutsatser och bedömningar.

Studien har genomförts under juni-december 2010 och har bedrivits i nära dialog med Östersjöstiftelsen. Utvärderingsteamet har bestått av Lars Geschwind, Petra Salino och Karin Eduards samt Anders Håkansson (praktikant). Preliminära resultat har presenterats vid ett s.k. tolkningsseminarium den 13 oktober 2010.

2. Tidigare utvärderingar och prövningar

Innan vi redovisar resultaten av undersökningen, tar vi vår utgångspunkt i ett antal tidigare studier och utvärderingar av Östersjöstiftelsen och Södertörns högskola.

2.1 KVA-utvärderingen

Kungliga vetenskapsakademien (KVA) har enligt stiftelsens stadgar rätt att granska verksamheten. KVA genomförde 2001 en utvärdering av de första årens verksamhet. Utvärderingen identifierade två, tämligen konkreta, problem i verksamheten. Det första gäller stadgarnas dubbla mål där stiftelsen dels ska stödja forskning med Östersjö- och Östeuroparelevans och dels stödja forskning anknuten till Södertörns högskola. Bedömaregruppen menade att dessa två kriterier utgör alltför snäva restriktioner och att antalet potentiellt kvalificerade ansökningar begränsas på ett problematiskt sätt. För det andra pekade man på att stiftelsen inte har en egen administrativ organisation som är avskild från Södertörns högskola. Bedömaregruppen menade att det saknades tydliga gränser mellan anslagsgivare och mottagare. Stiftelsen saknade också förmågan till att ta egna initiativ och att driva ett aktivt oberoende strategiskt arbete och har därmed lämnat dörren öppen för högskolan att initiera ansökningar och styra prioriteringar.

KVA föreslog två åtgärder i syfte att lösa ovan nämnda problem. För det första en permutation med inriktning mot att dela stiftelsen i två lika stora delar där den ena inriktas på att stödja Östersjö- och Östeuropaforskning, utan krav på anknytning till högskolan. Den andra inriktas på att stödja Södertörns högskola, utan ämnesrestriktioner. För det andra föreslogs en upplösning av de administrativa kopplingarna mellan stiftelsen och högskolan.

2.2 Granskning av Södertörns högskola med anledning av en uppdaterad ansökan om universitetsstatus

Stiftelsen berörs även av de utvärderingar som Södertörns högskola genomför av sin verksamhet. En av dessa utvärderingar gjordes 2006 i samband med att högskolan lämnade in en uppdaterad ansökan om universitetsstatus. Ambitionen för Södertörns högskola har tidigt varit att med tiden bli ett universitet, från början var målet satt till 2003. En ansökan om universitetsstatus lämnades in 2002. När den lämnades obehandlad beslutades år 2006 att göra en uppdaterad ansökan. Parallellt gjordes en övergripande granskning av högskolans verksamhet. Rapporten tar sin utgångspunkt i en jämförelse av Södertörns högskola med de tre tidigare högskolorna i Karlstad, Örebro och Växjö, vid tiden för universitetsbesluten, dvs. strax före millennieskiftet.

Östersjöstiftelsen berörs endast indirekt av rapporten som påpekar att stiftelsen skapat möjligheter för högskolan att tidigt kunna bedriva forskning. Forskningen på Södertörns högskola beskrivs i rapporten i positiva ordalag. Östersjöstiftelsens profil pekas dock ut som en begränsning. Rapporten visar också den avgörande roll som stiftelsen har för forskningen vid högskolan. År 2005 beviljade stiftelsen 164 miljoner kronor till högskolan vilket motsvarar nästan två tredjedelar av det totala forskningsanslaget. Rapporten beskriver även stiftelsens arbete vid Södertörn som mycket positivt och landar i en rekommendation om att stiftelsen och högskolan bör redovisa ansökningsförfarandet tydligare.

2.3 Utvärdering av Östersjöstiftelsens forskningsfinansiering

En utvärdering av Östersjöstiftelsen gjordes med syfte att skapa en övergripande bild av stiftelsens utveckling de senaste åren. Utvärderingen hade också en framåtsyftande ambition om att ge förslag på framtida frågeställningar inför en eventuell större genomlysning av stiftelsen som helhet. Studien avgränsades till åren 2002-2009.

Det har under den aktuella tiden skett en betydande ökning i konkurrens om att få medel från Östersjöstiftelsen. Utvecklingen gick från en beviljningsgrad på 40 % till under 20 % på bara några år. Antalet beviljade ansökningar låg tämligen konstant samtidigt som allt fler forskare sökte medel. Sverige dominerar som forskningsobjekt, ofta i jämförelse med andra länder. Polen, Tyskland och Ryssland hör till de vanligaste studieobjekten efter Sverige. Historia i kombination med samtidshistoria är det dominerande ämnet bland de beviljade forskningsprojekten.

Undersökningen visar att Östersjöstiftelsens unika koppling till Södertörns högskola får till effekt att finansieringen närmast uppfattas som ett konkurrensutsatt fakultetsanslag snarare än ett regelrätt forskningsanslag. I detta hänseende skiljer sig Östersjöstiftelsen från de andra stiftelserna med löntagarfondsmedel. Tidigare studier av stiftelsen visar en övervägande positiv bild av kvaliteten på den forskning som finansieras. Kvalitetsgranskning av forskningen följer vissa kriterier vilka kan bedömas av sakkunniga. Dock läggs viss vikt också vid anknytning och relevans för Södertörns högskola. Utvärderingen uttrycker farhågor om att för stor viktning av de senare kriterierna riskerar ha en negativ inverkan på uppfattningar om forskningens kvalitet. Slutligen konstaterar man att stiftelsens egen utvärderingsverksamhet har ökat men att den saknar ett tydligt syfte.

2.4 Utvärdering av BEEGS

Östersjöstiftelsen ska enligt verksamhetsstadgarna stödja både forskning och utbildning, med säte i södra delen av Stockholmsområdet samt med Östersjö- och Östeuropakoppling. Givet Östersjöstiftelsens unika uppdrag och stadgar finns det ett väl etablerat samarbete med forskarskolan Baltic and East European Graduate School (BEEGS), vilken utvärderades av Faugert & Co under år 2009 (Geschwind & Melin 2010). Utvärderarna tittade på forskarskolan i sin helhet med fokus på några teman, såsom: rekrytering, handledning, kurser, genomströmning, nationell och internationell samverkan. Utvärderingen tittade också på relationen med Östersjöstiftelsen och forskningens Östersjö- och Östeuroparelevans.

Resultaten visar på en forskarutbildning som genomgått stora förändringar under de första levnadsåren. Antagningsprocessen på BEEGS anses numera vara transparent och rättssäker. Kraven på de sökande har gradvis skruvats upp. De barnsjukdomar som fanns vid starten har med tiden botats. Utvärderingen pekar bland annat på att både rekryteringen av doktorander och handledningen av dem inledningsvis dragits med vissa problem. Några mindre lyckade rekryteringar de första åren fick negativa konsekvenser för utbildningen. Det var ibland stora skillnader i studenternas förutsättningar att klara utbildningen vilket ledde till utdragna forskarstudier och avhopp. Genomströmningen ansågs dock ligga på en acceptabel nivå. Handledarna var de första åren få till antalet och oerfarna, i vissa fall saknades den formella kompetensen helt. Med tiden har detta problem dock minskat. Utvärderingen pekar dock på att antalet handledare kunde vara fler för att täcka upp i händelse av personalbortfall alternativt möjligheter för studenter att byta handledare.

Östersjö- och Östeuropainriktningen skapar, genom sin öppning för många olika kunskapsområden, en mångvetenskaplig miljö där doktorander från olika vetenskapliga discipliner möts för en tid för att sedan slussas ut till sina respektive ämnesinstitutioner. Detta möte framhålls av utvärderarna som positivt.

BEEGS erbjuder unika möjligheter till nätverksbyggande för de doktorander som lyckas navigera mellan de, ibland motstridiga, krav och förväntningar som ställs på dem. Doktoranderna har att förhålla sig till det lärosäte vilket man är antagen, Södertörns högskola och BEEGS; men inte minst också till sitt ämne. Detta skapar möjligheter men kan också vara ett hinder, enligt utvärderingen. BEEGS har till sin natur en internationell profil men utvärderingen visar att det institutionaliserade internationella utbytet klan förstärkas. Slutligen fann man att de flesta som examinerats vid BEEGS antingen har fortsatt inom akademien eller har kvalificerade arbeten inom Sverige eller internationellt. BEEGS beskrivs som en tämligen unik

forskarskola i den meningen att den sammanför forskarstuderande från olika vetenskapliga discipliner med det gemensamt att de har en Östersjö- och Östeuropaprofil. Detta är högskolans styrka men också dess stora utmaning.

2.5 Resultatstudie av Östersjöstiftelsens forskningsfinansiering

Under 2010 gjordes en s.k. resultatstudie av två miljöer finansierade av Östersjöstiftelsen, Samtidshistoriska institutet (SHI) samt Stockholm Centre of Health of Societies in Transition (SCOHOST). Forskningsresultaten analyserades och jämfördes med två externa centra som ansågs relevanta för dem vid Södertörns högskola. Urvalet skedde i dialog med miljöerna. Utvärderingsresultaten är en kombination av intervjusvar och en bibliometrisk analys.

Den övergripande bilden är att de båda södertörnsmiljöerna står sig väl i en jämförelse; de är mycket aktiva i sina publiceringar. SHI uppvisar en stor likhet med jämförelsemiljön. Det finns en god spridning i publiceringarna med allt från artiklar och böcker till monografier. SHI är dessutom aktiva i andra utåtriktade sammanhang. SCOHOST visar också stora likheter med jämförelsemiljön. Publicering sker ofta i artikelform. Miljön har en naturlig internationell profil med väl etablerade samarbeten.

Baserat på resultaten i utvärderingen, med deras förtjänster och begränsningar, uppvisar både SHI och SCOHOST en hög vetenskaplig kvalitet och står sig väl i jämförelse med andra motsvarande forskningsmiljöer. Stödet från Östersjöstiftelsen anses starkt ha bidragit till dessa resultat.

3. Ursprungstankarna

Alltsedan stiftelsen skapades har frågan om stiftelsens unika konstruktion varit ett diskussionsämne, bland annat i KVAs nyss nämnda utvärdering, som till och med förespråkade permutation. Det faktum att det a) handlar om att stödja verksamhet vid en enda högskola och b) den verksamheten ska vara inriktad mot ett viss geografiskt område har varit en utmaning som behövt hanteras i beslut och strategier. Inledningsvis går vi tillbaka i tiden och ser närmare på tillkomsthistorien: Hur kom det sig att det blev som det blev? Hur gick tankarna när stiftelsen skapades?

Östersjöstiftelsen inrättades 1994 av den dåvarande borgerliga regeringen. Dess tillkomsthistoria är intressant och komplex, och i praktiken sammanflätad med Södertörns högskolas. En viktig utgångspunkt var att Stockholms universitet inte kunde växa ytterligare och att det därför ansågs behövas ett nytt universitet i Stockholmsregionen. Den som drev frågan var bl.a. universitetets dåvarande rektor Inge Jonsson, som även blev ÖSS första ordförande. Placeringen av det nya universitetet diskuterades av den s.k. Stockholmskommittén och flera alternativ presenterades. Ett nytt lärosäte i huvudstaden var inte politiskt okontroversiellt. Det beslutades omsider att södra Stockholm, med sin jämförelsevis låga utbildningsnivå, fick bli det område inom vilket den nya högskolan skulle placeras. Exakt var blev föremål för en intensiv diskussion eftersom många kommuner var intresserade av att stå värd för den nya högskolan (Södertörns högskolas historia har bl.a. skrivits av Konnander 1998 samt Gunneriusson 2004).

Det fanns dock små resurser att satsa. Det ekonomiska läget var problematiskt. Här fanns emellertid löntagarfondstiftelserna som en möjlighet (Benner & Sörlin 2005). Regeringen skapade i första omgången tre stiftelser: SSF, Mistra och den Kulturvetenskapliga donationen vid Riksbankens jubileumsfond. Den första generationens stiftelser i form av Mistra och SSF hade ett uttalat "top down-perspektiv" som var avsett att komplettera den forskardrivna forskningen som bedrevs, finansierat av bland annat Naturvårdsverket och NUTEK på respektive område.

Den andra generationens stiftelser, som tillkom när det konstaterades att det fanns ytterligare resurser att tillgå, fick olika profil, som KK-stiftelsen med sin samverkansorienterade finansiering av de unga lärosätena. Varifrån kom då Östeuropa och Östersjöområdet in i bilden? Det fanns för det första en internationaliseringsambition hos den dåvarande regeringen. Samtidigt som ÖSS skapades följdriktigt Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT), vars syfte var att bygga upp samarbete med framgångsrika forskningsnationer och elituniversitet. Flera av dem vi talat med inom ramen för denna studie betonar också att formuleringen av stiftelsens stadgar måste förstås utifrån hur den dåvarande politiska och samhällsliga situationen såg ut i såväl Sverige som Östeuropa. Den politiska megahändelsen vid tillfället var att Sovjetunionen kollapsade. Det fanns en oro i de politiska kretsarna för vad det skulle innebära för närområdet. Det fanns även andra idéer om vidgat engagemang i Östersjöområdet, varav bland annat en filial till Handelshögskolan i Stockholm (HHS) i Riga blev realiserad. Vid tiden för stiftelsens bildades fanns en upplevd kunskapsbrist om Östeuropa och Östersjöområdet.

Östersjöprofilen var inte okontroversiell i politiska kretsar. Det var inte heller det enda utbildningspolitiska målet. Där fanns en allmän expansionstanke, som konkretiserades i det s.k. 50-procentmålet, dvs. att hälften av varje årskull skulle gå vidare till högre utbildning före 25 års ålder. Breddad rekrytering, där fler studenter från studieovana miljöer skulle lockas till högre utbildning, stod högt på agendan. Flera intervjupersoner menar att Östersjöprofilen blev något uttunnad under en period på 90-talet, då Carl Tham var utbildningsminister. Det viktiga målet som utkristalliserades under den tiden var snarare att Södertörns högskola skulle bli universitet.

Vid denna tid blev också stiftelsen och högskolan i praktiken sammanflätade utan tydliga gränser, vilket var en de kritiska punkterna från KVAs expertgrupp.

En viktig ursprunglig tanke var också att etablera ytterligare en finansiär som var inriktad på humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Så har det också blivit till den största delen, även om det också finns flera inslag av naturvetenskaplig forskning, främst med miljöinriktning.

Östersjöstiftelsen var sjösatt innan det fanns någon forskning att finansiera. Den första tiden fokuserades därför på att förvalta pengarna, som inledningsvis bestod av ca 1,5 miljarder. De första åren investerades också en hel del pengar i infrastruktur vid den kommande högskolan, bland annat reserverades pengar för en aula och även de arkitektävlingar som föregick byggandet stöddes. Efter ett par år kom dock forskningsfinansieringen igång.

4. Stadgarna i praktiken – den ”vidsynta realismen”

4.1 Allmänna synpunkter på stadgarna

Ändamålsparagrafen i stiftelsens stadgar har till syfte att beskriva Östersjöstiftelsens roll vid Södertörns högskola. Grovt sett uppfattas Östersjöstiftelsen ha två roller, dels handlar det om att finansiera Östeuropa- och Östersjörelaterad forskning och dels handlar det om att stödja Södertörns högskola generellt genom det infrastrukturella stödet och det komplementära stödet.

§ 1 Ändamål

Stiftelsen har till ändamål att stödja forskning och utbildning med denna inriktning vid en ny struktur för högre utbildning i södra Stockholmsregionen utan begränsningar till vissa discipliner.

§ 3 Verksamhet

Stiftelsen skall vid uppfyllandet av sitt ändamål bidra till uppbyggnad och finansiering av forskning och forskarutbildning i södra delen av Stockholmsområdet och den akademiska infrastrukturen i anslutning därtill. Stiftelsen bör hålla sig noga informerad om arbetet inom 1994 års Stockholmskommitté (U 1994:05).

Flera intervjupersoner har diskuterat det faktum att Östersjöstiftelsen lever med en pågående kompromiss från begynnelsen som har utgjorts av en dragkamp mellan att nischas sig som en finansiär av Östeuropa- och Östersjöforskning och samtidigt fungera som ett bredare stöd för forskningsmiljön vid Södertörns högskola. Samtidigt som stiftelsen, enligt dessa personer, har bidragit på ett avgörande sätt till att bygga upp såväl östersjöforskningen som högskolan i stort, så betraktas denna dragkamp olycklig för det akademiska klimatet på högskolan. Det riskerar att skapa ett kompromissande där forskare som egentligen inte har tillräckliga meriter på området (språkliga, historiska, samhällsliga etc.) ”stöper om sig” till östersjöforskare för att få tillgång till stiftelsens medel.

Andra intervjupersoner menar dock att antalet ”häftigt konstruerade” ansökningar har minskat med åren. Dels har högskolan lyckats rekrytera personer med ÖÖ-inriktning, dels har flera ur den befintliga lärarkåren med åren blivit experter på området. Till yttermera visso har högskolan vid det här laget examinerat flera egna doktorer från BEEGS, som redan från början har ÖÖ-profil.

Stiftelsens stadgar uppfattas av de flesta intervjupersoner som otydliga och i och med det erbjuder ett stort tolkningsutrymme, vilket i sin tur leder till diskussioner om hur stiftelsens roll kan tolkas. En forskare från annat lärosäte uttryckte det som:

Jag tolkar det som att stiftelsen ska skapa en ny struktur som ska främja både forskning och utbildning inom alla tänkbara ämnen; med andra ord ska stiftelsens styre kunna besluta vad den behagar utan att känna sig begränsad av särskilda begränsningar eller avgränsningar. Ändamålet är mycket allmänt och verksamheten nästan vad som helst som kan definieras som forskning, utbildning och forskarutbildning.

I en tidigare utvärdering beskrevs Östersjöstiftelsens tolkning av sina stadgar som ”en vidsynt realism”. Stadgarna erbjuder stora möjligheter till variation och prioriteringar.

4.2 Uppbyggnaden av forskning och infrastruktur vid högskolan

Stiftelsen är en viktig, i vissa miljöer dominerande, finansiär vid flera forskningsmiljöer vid Södertörns högskola (Geschwind & Segerpalm 2009). Stiftelsen har sedan tillkomsten finansierat forskning, forskarutbildning och uppbyggnaden av en akademisk infrastruktur vid högskolan. Sammantaget har drygt 2 miljarder kronor

beviljats till högskolan sedan stiftelsens tillkomst. Många av projekten är mångvetenskapliga, dvs. de innehåller medverkande forskare från flera olika discipliner. En del av medlen har gått till uppbyggnaden av forskarskolan Baltic and East European Graduate School (BEEGS). 2005 startades även Centrum för Östersjö- och Östeuropaforskning (CBEES). Medel har också beviljats till byggandet av högskolans bibliotek samt annat som kan betraktas som infrastrukturellt eller komplementärt stöd.

Både forskare och forskningsansvariga vid Södertörns högskola samt forskare och sakkunniga som är verksamma vid andra lärosäten bekräftar och betonar den avgörande roll Östersjöstiftelsen har och har haft för högskolans existens och utveckling – både för den östrelaterade verksamheten och för högskolan som helhet. Samtliga som vi har talat med menar att utan stiftelsen hade inte Södertörns högskola kunnat vara vad den är idag. Stiftelsen är och har varit högskolans viktigaste finanssär sedan starten 1995. En intervjuperson menade att ingen högskola har den ”skärpa och bredd” som Södertörns högskola har, tack vare Östersjöstiftelsens medel. Det betraktas som ”unikt att bygga upp något som Södertörns högskola på så kort tid”.

En relation som diskuterats är fördelningen av satsningar på CBEES och den övriga högskolan. CBEES tillkom med syftet att fokusera ÖÖ-forskningen och höja kvaliteten. Centrets verksamhet har inneburit ett förtydligande av kompetensen på området, men samtidigt är det ju så att ÖÖ-forskningen, som ursprungligen var tänkt att prägla hela lärosätet, därmed kommit att bli ett delområde. Det är naturligtvis fortfarande helt möjligt att söka och få medel från Östersjöstiftelsen även om man inte är knuten till CBEES och det är fortsatt mycket viktigt att personer som har stora uppdrag i den grundläggande utbildningen har möjlighet att få forskningsmedel.

I år, 2010, har högskolan ca 70 professorer, ca 100 doktorander och totalt är 60 procent av högskolans lärare disputerade, vilket utgör en högre andel än genomsnittet vid svenska högskolor, enligt Högskoleverket. Detta, menar flera, har starkt bidragit till att Högskoleverket nu har beslutat att ge högskolan examensrätt på forskarnivå inom de fyra områdena: historiska studier, miljövetenskapliga studier, kritisk kulturteori samt politik, ekonomi och samhällets organisering. En avgörande förutsättning för att få dessa rättigheter har varit Östersjöstiftelsen.

I Högskoleverkets utlåtande för Historiska studier uttrycks det exempelvis på följande vis (Högskoleverket 2010, s. 6):

Södertörns högskola har en stark ekonomi när det gäller forskning och forskarutbildning. De anställda har visserligen ingen forskning inom tjänsten, vilket kan medföra att de periodvis helt saknar forskningsmedel. Detta framstår dock som ett mindre problem eftersom det finns goda möjligheter att erhålla forskningsmedel. Den ekonomiska basen för dessa utgörs till största delen av Östersjöstiftelsen, vars uppgift enligt stadgarna är att stödja forskning och forskarutbildning just vid Södertörns högskola. Stiftelsens kapital uppgick 2009/2010 till 4,3 miljarder kronor, och den direkta avkastningen kan användas till detta ändamål. Det är genom Östersjöstiftelsen som en långsiktig finansiering av högskolans forskarutbildning säkerställs.

I bedömargruppens beslut för miljövetenskapliga studier uttrycks vissa kritiska synpunkter (Högskoleverket 2010B, s. 7):

Det är naturligtvis svårt att beräkna avkastningen på stiftelsens kapital, men en osäkerhet finns även här då yttre, helt obekanta situationer snabbt kan förändra finansieringsbilden. I ansökan framhålls att Södertörns högskola har en bra ekonomi för att starta forskarutbildning, vilket stämmer om inte börsen reagerar negativt och om man fortsättningsvis kan vara skickliga på att erhålla externa forskningsmedel. Om inte dessa förutsättningar bibehålls eller ökar så har Södertörns högskola inte en långsiktigt hållbar ekonomisk förutsättning att bedriva forskarutbildning.

Dessa fyra områden i sin ansökan har räknat med uthålligt stöd från Östersjöstiftelsen, vilket givetvis kommer att binda upp resurser under överskådlig tid. Stiftelsen har möjliggjort att såväl kompetens inom Östeuropa- och Östersjöområdet som mer generell forskarkompetens har kunnat byggas upp och knytas till Södertörns högskola. En särskild diskussionsfråga har varit professorstjänsterna som tillsattes genom stiftelsens finansiering. De hade inte nödvändigtvis Östersjö- och Östeuropaområdet som inriktning utan syftade bl.a. till att utveckla och stärka de generella teoretiska förutsättningarna inom Östeuropa- och Östersjöforskningen. De tillkom under en tid då avkastningen på medlen varit utomordentligt god, men utgör samtidigt ett långsiktigt åtagande.

En diskussionsfråga vid Södertörns högskola sedan starten har gällt anställningsvillkoren. Till skillnad från de flesta högskolor i landet betonades forskningens roll för utbildningen starkt och vice versa. Alla forskare skulle undervisa och alla lärare skulle forska. I policydokumenten som låg till grund för högskolans verksamhet betonades tanken om *scholarship*. Den första generationens lärare som rekryterades var också lovade forskning i tjänsten. Som högskolans första rektor Per Thullberg uttryckte det (Thullberg 1998, s. 108):

Förutsättningen för denna ambitionsnivå var självfallet tillgången till forskningsresurser. Vår högskola är i det avseendet väl, för att inte säga mycket väl, lottad genom det faktum att riksdagen bestämt att en av de till forskningsstiftelser transformerade löntagarfonderna – Östersjöstiftelsen – skall användas för att stödja forskning och forskarutbildning vid Södertörns högskola. Detta har möjliggjort att snart sagt alla lärare inom samhällsvetenskap och humaniora har kunnat erbjudas möjlighet till forskning inom ramen för sina tjänster – nota bene – under förutsättning att forskningen är relevant i förhållande till stiftelsens ändamål: den skall röra problem inriktade mot Östersjön och Östeuropa. Vi är i färd med att bygga upp en forskningsorganisation där alla lärare skall ingå.

Denna konstruktion har gynnat ett nära samband mellan forskning och utbildning och förvisso stärkt forskningsanknytningen i undervisningen. Det har inte varit möjligt att helt och hållet ”köpa sig fri från undervisning”, om man fått externa anslag. Men omvänt har forskningsmöjligheter för lärare varit avhängigt extern finansiering. Som fast anställd lektor eller befordrad professor finns ingen garanterad forskningstid i tjänsten. Södertörns högskola har inte större fakultetsanslag än andra högskolor av motsvarande storlek. Tanken att alla lärare skulle ha möjlighet att forska byggde i hög grad på uppfattningen att Östersjöstiftelsen skulle finansiera forskningen.

Aktiv forskning för högskolans lärare har byggt på tillgången till extern finansiering. Som visades i en tidigare utvärderingsrapport (Geschwind & Segerpalm 2009) var det i början relativt lätt att få medel från Östersjöstiftelsen. Konkurrensen var överkomlig och en relativt stor andel, ca 40 procent av de sökande fick medel. Den konkurrensen har hårdnat betydligt, vilket gör det svårare att betrakta ÖSS-medel som konkurrensutsatta fakultetsanslag, som varje fast anställd mer eller mindre har rätt till, förutsatt att man kan presentera en god idé. Flera av dem som anställdes tidigt hade dock uppfattat att de var garanterade tid för egen forskning, vilket har lett till missnöje genom åren. Denna bild förstärks av vår enkätundersökning. Endast något mer än hälften (60 %) av dem som har svarat på enkäten uppfattar i hög grad eller helt att Södertörns högskola erbjuder attraktiva villkor för att främja forskning finansierad av Östersjöstiftelsen. Detta innebär att det är en förhållandevis stor andel (40 %) som bara delvis eller inte alls uppfattar det.

4.3 Östersjöstiftelsen som forskningsfinansierare

Stadgarna kan tolkas som att det mellan Östersjöstiftelsen och Södertörns högskola råder ett ömsesidigt beroende på så vis att stiftelsen genom stadgarna är förbunden att finansiera såväl forskning som infrastrukturell och komplementär stödverksamhet på högskolan. Enkelt uttryckt står Östersjöstiftelsen för pengarna och högskolan för den

miljö som pengarna är avsedda för. Detta ömsesidiga beroende beskrivs av en intervjuperson som strategiskt viktigt för såväl högskolan som stiftelsen. Detta förutsätter goda relationer och fungerande kommunikation. Närmare 4/5 (77,5 %) av dem som besvarat enkäten uppfattar att Östersjöstiftelsen och Södertörns högskola har ett fruktbart samarbete som direkt eller indirekt främjar Östeuropa-/Östersjöforskningen vid högskolan. Noteras bör dock att 22,5 % uppfattar bara delvis eller inte alls att stiftelse och högskola har ett fruktbart samarbete. Det är en tillräckligt hög siffra för att det bör föranleda en diskussion om orsaker och eventuella åtgärder.

Under det tolkningsseminarium som hölls den 13 oktober framkom att Östersjöstiftelsen av många forskare upplevs som en förhållandevis osynlig institution. Under seminariet uttrycktes behov av och en önskan om att skapa möten av strategisk karaktär mellan forskare vid Södertörns högskola, stiftelsens styrelse och/eller forskningsdelegationen. Dessa möten skulle kunna fungera som fora för att diskutera vad som kan betraktas som Östeuropa- och Östersjöforskning, definition av området samt forskningens inriktning etc. Östersjöstiftelsen föreslogs initiera och bjuda in till sådana möten. Observera att detta inte ska ses som någon kritik av stiftelsens kansli, vars serviceinriktning, kommunikationsförmåga och professionalitet tvärtom fått lovord i intervjuerna.

Östersjöstiftelsens arbete sker i dialog med Södertörns högskola, vars profilering, rekrytering och forsknings- och utbildningsstrategi bildar utgångspunkter för stiftelsens arbete. Högskolan gör årliga äskanden och genom stiftelsens historia har en mängd strategiska satsningar gjorts efter förslag från högskolans sida. Stiftelsens arbete har snarast varit att, genom sakkunnigförfarande och forskningsdelegation, fungera som kvalitetssäkrare av de satsningar som föreslagits från högskolans sida. Flera har föreslagit att stiftelsen skulle vara en mer aktiv finansär och styra inriktningen mer, i likhet med övriga stiftelser som skapades av löntagarfondsmedlen. Det finns en uppfattning hos vissa intervjupersoner att företrädare för Östersjöstiftelsen med fördel skulle kunna vara mer aktiva i dialogen med exempelvis CBEEES att påverka inriktning på den forskning som bedrivs och också bidra i större utsträckning än i dag till att sprida forskning på detta område. En forskare från ett annat lärosäte utanför Sverige upplever att mångfalden i den forskning som finansieras bidrar till en känsla av spretighet, bristande systematik och fokusering. Personen i fråga menar att stiftelsen kunde vara mer aktiv när det gäller vad som är viktigast att studera. På Tolkningsseminariet nämndes det faktum att högskolan har skapat egna tematiseringar, men inte stiftelsen (se KVA:s kritik ovan). Det finns de som uppfattar avsaknaden av teman som ett kortsiktigt och mindre systematiskt förhållningssätt.

I enkäten ombads forskarna vid högskolan att bl.a. ta ställning till följande påståenden:

Östersjöstiftelsen arbetar på ett tydligt sätt för att stärka Östeuropa/Östersjöforskning vid Södertörns högskola.

Östersjöstiftelsen har en framträdande roll i att forma framtidens forskning på Östeuropa/Östersjöområdet.

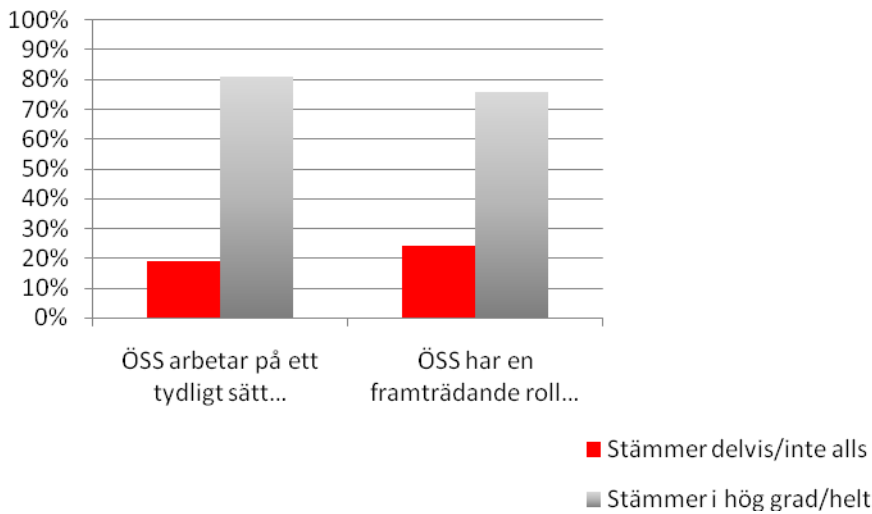

Diagram 1 Uppfattningar om Östersjöstiftelsen

En majoritet (81 %) av forskarna uppfattar att stiftelsen arbetar på ett tydligt sätt för att stärka forskningen på området vid högskola och ca tre fjärdedelar (76 %) uppfattar att stiftelse har en framträdande roll i att forma framtidens forskning på området. Det senare påståendet kan tolkas på flera sätt, dels kan det tolkas som att stiftelsen faktiskt har det och dels kan det tolkas som att det finns en möjlighet för stiftelsen att ha en framträdande roll.

Vi har även fått synpunkter på stiftelsens arbetssätt som forskningsfinansiär, dvs. de konkreta beredningsprocesser som ingår i arbetet.

KVA-granskningen beskrivs av flera som en viktig grund för de förändringar som har skett under de senaste åren, t.ex. när det gäller införandet av ett traditionellt sakkunnigförfarande samt en tydlig delning av högskolans respektive stiftelsens styrelse vilket i praktiken innebär att samma person inte kan sitta med i båda styrelserna. Tidigare var stiftelsen och högskolan mer integrerade. Idag har högskolan inget inflytande över vilka som beviljas medel, däremot är representanter för högskolan med och diskuterar andra delar inom Östersjöstiftelsens verksamhet.

Mot bakgrund av dessa förändringar upplever de flesta, såväl forskare på Södertörns högskola som forskare och sakkunniga från andra lärosäten, att det är en legitim och noggrann urvalsprocess och att stiftelsen numera fungerar mer som ett forskningsråd. Beredningsprocessen har professionaliserats i allmänhet, administrationen av forskningsprojekt upplevs som överkomlig. Men det finns fortfarande förbättringsutrymme enligt en del forskare från högskolan, t.ex. när det gäller motivering till avslag. Flera intervjupersoner menar också att den mångvetenskapliga inriktningen ställer särskilda krav på de sakkunniga, vilket gör att det inte alltid är lätt att hitta en lämplig sammansättning.

Några av dem vi talat med berörde även frågan att det kan finnas risk för att forskarna från Södertörns högskola särbehandlas negativt av andra finansiärer p.g.a. att de kommer från en privilegierad högskola med tillgång till Östersjöstiftelsens medel. Det har länge varit en uppfattning som tycks ha slagit rot. Flera intervjupersoner menade dock det motsatta, dvs. att Östersjöstiftelsen har bidragit till att höja kompetensen generellt hos forskarna på högskolan, vilket kan betraktas som en fördel vid ansökan om medel från externa finansiärer som t.ex. Vetenskapsrådet och Riksbankens Jubileumsfond. Östersjöstiftelsen bidrar dessutom konkret genom att även bevilja vissa förstudiebidrag till projekt som har direkt koppling till extern finansiering. Som exempel beviljade Riksbankens Jubileumsfond nyligen ett forskningsanslag om 35 miljoner kronor till en forskargrupp på Södertörns högskola. Förberedelserna till detta stora projekt finansierades av Östersjöstiftelsen.

Flera intervjupersoner tar emellertid upp att det finns en risk att Utbildningsdepartementet betraktar stiftelsens medel som fakultetsmedel. Så var ju exempelvis fallet när de kvalitetsrelaterade forskningspengarna skulle allokeras. Ett viktigt kriterium är hur stora resurser som erhållits i konkurrens från externa finansiärer. Det faktum att Östersjöstiftelsen inte ansågs vara en extern finansiär påverkade tilldelningen av statliga medel till Södertörns högskola.

4.4 Finansiera egna lärare vs engagera forskare utifrån

Flertalet av intervjupersonerna upplever att det finns en viss avundsjuka från forskare utanför Södertörns högskola och att vissa externa forskare uppfattas vara kritiska mot att så mycket pengar går till en förhållandevis liten grupp forskare. Meningarna bland dem går isär när det gäller uppfattningen om huruvida det är bra eller dåligt att stiftelsens medel är bundna till ett lärosäte. Samtidigt som många anser att det varit strategiskt viktigt och nödvändigt för att bygga upp en kvalificerad forskningsmiljö på högskolan, så menar andra att det bl.a. riskerar att äventyra kvaliteten på forskningen i och med att den inte konkurrensutsätts av externa forskare.

Det finns dock möjligheter för externa forskare att söka medel från Östersjöstiftelsen förutsatt att forskningen kommer högskolans miljö till del. Detta genom att externa forskare kan erbjudas projektanställning på högskolan. På så vis kan Östersjöstiftelsen betraktas som "öppen för alla" dock med vissa klara begränsningar. Flera menar att stiftelsen kan bli tydligare mot externa forskare att denna möjlighet finns och samtidigt uppmuntra högskolans forskare till bredare samarbeten utanför det egna lärosätet. Här bör nämnas att det är en försvårande faktor att de nya LAS-reglerna tolkats som att de treåriga projektanslagen endast kan utnyttjas i två år för dem som är projektanställda externa forskare. Om anställningen varar längre tid stipulerar reglerna att dessa personer ska "lasas in". De korta anställningarna för forskare, av vilka många är juniora, har gett en ryckig situation och motverkat långsiktig strategisk planering.

En annan, förvisso lovvärd, omständighet är kraven att projektforskarna även ska undervisa. Det har varit en utmaning när det gäller de forskningsprojekt och – inriktningar som inte har en stark koppling till den grundläggande utbildningen. Än svårare är det givetvis om man saknar förmåga att undervisa på svenska.

Att externa forskare har möjlighet att delta i samarbetsprojekt beskrivs av flera som värdefullt för miljön vid högskolan, som genom detta upplevs ha breddats. Tack vare finansiering från Östersjöstiftelsen menar några forskare att de breddat sitt nätverk såväl nationellt som internationellt. Samtidigt har en del forskare och sakkunniga vid såväl Södertörns högskola som andra lärosäten uttryckt uppfattningen att Östersjöstiftelsen i större utsträckning än i dag borde uppmuntra och stimulera samarbete med andra lärosäten mer aktivt i syfte att gynna kvaliteten på forskningen. Flera forskare vid andra lärosäten menar att Östersjöstiftelsen borde främja kopplingar även till andra lärosäten i större utsträckning än idag, t.ex. Uppsala universitet, Lunds universitet och Stockholms universitet.

Befintliga internationella samarbeten med bl.a. Estland, Tyskland och Finland berörs också i intervjuerna. Dessa samarbetspartners m.fl. beskrivs som oerhört värdefulla då de bäst känner sin samtid. CBEES betraktas som en mycket viktig länk i dessa samarbeten. Stiftelsen har även finansierat gästprofessorer, då prominenta forskare har bjudits in till Södertörns högskola. Det har uppfattats som en viktig kvalitetshöjande åtgärd.

Tre fjärdedelar (76 %) av dem som besvarat enkäten uppfattar att Östersjöstiftelsen stödjer utvecklingen av nätverk, arenor och utbyte för att främja Östeuropa och Östersjöforskningen vid Södertörns högskola i tillräckligt hög grad. Omvänt betyder det att en fjärdedel uppfattar att detta inte görs i tillräcklig grad, vilket innebär att det möjligen finns ett förbättringsutrymme vad gäller stiftelsens stöd till nätverk och plattformar för utbyte som främjar forskningen i och om det aktuella området. Någon intervjuperson uttryckte också en idé om att ÖSS skulle kunna fungera som en brygga

till EU i större utsträckning än fallet är idag. Genom att skapa nätverk och ge stöd till grupper i ÖÖ-området som vill utveckla idéer skulle stiftelsen kunna spela en ännu viktigare roll. Här finns ju också möjligheten att liera sig med andra finansierare, i likhet med programmet Nordiska rum som stiftelsen delfinansierar. Angelägna teman, geografiska områden etc. skulle kunna angräpas genom tidsbegränsade allianser.

4.5 Den geografiska avgränsningen: vad är Östersjö- och Östeuropaområdet?

Stiftelsens inriktning mot ett geografiskt område måste, som vi tidigare berört, ses i ljuset av såväl det politiska som det kunskapsmässiga läget i början av 1990-talet. Det är nästan 20 år sedan stiftelsen grundades och frågan är om det politiska, sociala och ekonomiska läget har förändrats. Är gränserna desamma som då? Östersjöområdet uppfattas mindre problematiskt ur gränsdragningsynpunkt däremot betraktas Östeuropa som geografiskt område idag av flera som en mindre relevant beteckning, området bör snarare benämnas Centraleuropa, enligt flera av dem vi talat med.

Hur påverkar då den geografiska inriktningen forskningen? Å ena sidan skapar inriktningen mot ett geografiskt område stabilitet och kontinuitet, enligt flera. Denna fokusering bidrar till att Sverige har förutsättningar att bli lika starkt som Tyskland på detta område. Det tar dock tid att bygga upp en miljö såväl nationellt som internationellt, menar flera. Å andra sidan riskerar inriktningen mot ett geografiskt område framstå som snävt ur ett universitetsperspektiv, menar vissa. Samtidigt som den gynnar svensk forskning på området, menar flera att den begränsar genom att det inte ges utrymme att följa samhällsutvecklingen världen över. Någon intervjuperson påpekade också att utbildningen inte har fått någon tydlig östersjöprofil. Studenternas intresse för området kunde vara större.

Inriktningen mot ett geografiskt område inrymmer även en rad problem när det gäller gränsdragningar. Detta skapar grund för godtycklighet, menar vissa. Vilka områden som *de facto* prioriterats vid bedömningen är en annan diskussionsfråga. Det är, menar intervjupersoner, tydligt att det finns vissa områden som är mer prioriterade än andra utan att det är uttalat. En tidigare utvärdering visade att Tyskland, Ryssland och Polen varit de länder som varit mest förekommande som studieobjekt. Det förefaller snarast bero på nyckelpersoner, t.ex. forskningsledares inriktning, vilka starka forskarmiljöer som funnits på högskolan eller, speciellt i det tidiga skedet, vilka personer som satt i stiftelsens styrelse. Enskilda forskare upplever ett behov av "enklare klargöranden", som en person uttryckte det, när det gäller definition av området.

Såväl forskare vid högskolan som forskare och sakkunniga som är verksamma vid andra lärosäten menar att det krävs en välutvecklad språklig kompetens när det gäller forskning med inriktning mot ett geografiskt område. Den språkliga kompetensen saknas delvis idag. När det gäller detta, menar flera forskare vid högskolan, att stiftelsen skulle kunna erbjuda olika typer av stödformer för forskarna att stärka sina språkkunskaper, bl.a. genom att finansiera utbyte där forskning bedrivs under längre perioder i andra länder. Detta skulle troligtvis gynna såväl den egna språkutvecklingen som utveckling av den forskning som bedrivs med stiftelsens medel. Ett förslag som diskuterades under tolkningsseminariet var möjligheten till att söka medel för s.k. *sabbatical leave*. Förslag lades fram som skulle innebära en inriktning på pengarna där stiftelse i högre grad satsar på att finansiera sådant som stödjer förutsättningar för forskare att bedriva forskning inom detta geografiska område.

4.6 Synen på ÖSS-forskningens kvalitet

En viktig del av vårt uppdrag har varit att inhämta uppfattningar om kvaliteten på den forskning som finansieras. Det bör betonas här att dessa kvalitetsomdömen är subjektiva och uttryckta i intervjuer eller som kommentarer i enkätundersökningen.

Det handlar alltså inte om att fastslå ett faktiskt förhållande utan att redogöra för uppfattningar och synpunkter som inte grundar sig på systematisk undersökning.¹ En mätning av resultat och kvalitet skulle kräva ett helt annat tillvägagångssätt: förslagsvis en kombination av *peer review* och bibliometri, och en, åtminstone, nationell jämförelse.

Den generella uppfattningen bland dem vi talat med förefaller vara att Södertörns högskola står sig förhållandevis väl inom samhällsforskningen. Att Östersjöstiftelsens forskningsstöd har och har haft en viktig roll för Östersjö- och Östeuropaforskningen såväl i Sverige som i Norden framkommer i intervjuerna på flera sätt. Södertörns högskola beskrivs som en mycket viktig samarbetspartner för t.ex. Helsingfors Universitet. Inte minst har stiftelsens stöd bidragit till att skapa ett intresse för området och genom det samlat en hel del duktiga forskare inom en rad olika ämnen som i sig inte är geografiska. Några menar emellertid att betydelsen inte är fullt så stor som den borde vara med tanke på hur mycket forskning som bedrivs. Detta måste dock ses mot bakgrund av att det tar tid att bygga upp en forskningsmiljö.

Uppfattningen om hur den forskning som bedrivs med stiftelsens medel står sig såväl nationellt som internationellt varierar. Frågan låter sig inte besvaras på ett generellt plan utan bedömningen måste göras utifrån olika discipliner, områden och enskilda forskningssatsningar. Några upplever att det växer ny kunskap om Östeuropa på fler plan och inte bara på det politiska området tack vare den forskning som bedrivs på Södertörns högskola med stiftelsens medel. Kultur och sociala frågor är områden som lyfts fram av flera som högskolans styrkor. Östersjöstiftelsen beskrivs även ha bidragit till att bryta ny mark inom filosofi och genusforskning, vilket kan betraktas som en kontrastpunkt gentemot traditionell Östeuropaforskning och Rysslandsforskning. Vi har även fått kommentarer om enskilda discipliner. Det svenska forskarsamhället inom den historiska, statsvetenskapliga och sociologiska forskningen uppfattas även ha fått ett tillskott tack vare stiftelsen.

En del av dem vi talat med beskriver forskarkåren på Södertörns högskola som förhållandevis ung, inte bara genom lärosätets späda ålder utan även i så måtto att forskningsmiljön består av en betydande andel doktorander och post dokforskare. Hur åldersfördelningen vid högskolan ser ut i praktiken har inte vi någon klar bild av, men några av dessa intervjupersoner uttrycker ett behov att rekrytera flera seniora personer till forskningsmiljön i syfte att stärka kvaliteten på den forskning som bedrivs. Att högskolan lyckats rekrytera duktiga forskare, som inte alltid varit östeuropaexperter, men som efterhand har vävts in i området har dock skapat en förbättringspotential. Många av dem har visat en reell vilja att rikta om sin forskning mot ÖÖ-forskning. Den generella upplevelsen förefaller vara att det blir bättre år från år.

Östersjöstiftelsen och även Södertörns högskola som helhet uppmuntrar till mångvetenskaplig forskning, vilket flera anser lämpar sig väl för just områdesstudier genom att det mångvetenskapliga angreppssättet erbjuder fler perspektiv som bidrar till förståelsen av helheten. Många beskriver det mångvetenskapliga perspektivet som en styrka, bl.a. genom att det har bidragit till att kontaktytorna mellan ämnen har breddats, vilket i sig kräver en kontinuerlig kunskapsteoretisk diskussion. Det mångvetenskapliga har också uttryckts som en skillnad i förhållande till VR, som i lägre grad finansierar mångvetenskapliga projekt. Det har även gjorts speciella satsningar som exempelvis det treåriga MOA-stödet för att stödja mångvetenskapliga forskargrupper. Denna typ av forskning beskrivs samtidigt av några som svårare att genomföra p.g.a. av olika ämnestraditioner och fokus, vilket i sin tur riskerar att den forskning som bedrivs kan uppfattas som grund. Inom vissa starka disciplinkulturer kan det vara svårt att få gehör för forskning som avviker från det som upplevs som

---

¹ Ett försök att mäta resultaten gjordes i studien Melin et al 2010. Den visade att kvaliteten var god i de bägge miljöer, SCOHOST och Samtidshistoriska institutet, som undersöktes.

ämnets kärna. Alla typer av geografiska inskränkningar blir av sekundär betydelse. Den mångvetenskapliga inriktningen riskerar även att försvaga det som traditionellt sett varit universitetens styrka, nämligen ämnestraditionen, enligt en person. Såväl kritiker som förespråkare menar att det är en ständig avvägning mellan ämnesdjup och mångvetenskap.

5. Slutsatser och reflektioner

Syftet med detta projekt har varit att studera olika intressenters perspektiv på Östersjöstiftelsen och den verksamhet som finansieras. Ansatsen har i första hand varit kvalitativ till sin karaktär. Sexton intervjuer har genomförts med intressenter såväl inom Södertörns högskola som utanför. Förutom forskare har även representanter från finansörer och forskningsbyråkrati intervjuats. Därtill har en webbenkät skickats ut till den forskare som erhållit medel från Östersjöstiftelsen minst en gång.

Stiftelsens stadgar utgör ramarna för verksamheten. Stadgarna innehåller den dubbla begränsningen att dels är det knutet till ett enda lärosäte, Södertörns högskola, dels är det ett visst geografiskt område som ska beforskas. Detta har, sedan starten 1994, varit den utmaning stiftelsen haft att hantera. Tillkomsthistorien visar att många saker sammanfallit då stiftelsen skapades: planerna på ett nytt lärosäte i södra Stockholm, internationaliseringssträvanden, Sovjetunionens kollaps, för att nämna de viktigaste faktorerna. Från att tidvis ha levt i symbios har nu högskolan och stiftelsen skilts åt. De har nu en tydligare relation av finansiär och utförare/mottagare av medel.

En fråga som har diskuterats i tidigare utvärderingar, men även i våra intervjuer, är om och i så fall hur stiftelsen kan vara en mer strategisk aktör än vad som är fallet idag. Vi menar att den roll som stiftelsen har idag: som mottagare av förslag från högskolans sida och kritisk kvalitetsgranskare är en roll som har varit framgångsrik och det föreligger inget behov att ändra på den strategin i relation till högskolan. Däremot kan det förtydligas att stiftelsens unika konstruktion gör den olik dess löntagarfondsstiftelsesyster. Våra resultat understryker den avgörande roll Östersjöstiftelsen har spelat för uppbyggnaden av Södertörns högskola. Det gäller både vetenskaplig verksamhet och infrastruktur (komplementärt stöd). På kort tid har en imponerande omfattning forskning och forskarutbildning byggts upp. Att Högskoleverket sommaren 2010 beviljade examensrättigheter på forskarnivå för de fyra starkaste områdena är ett kvitto på att verksamheten varit mycket framgångsrik.

Flera intervjupersoner har påtalat att stadgarna även med nödvändighet begränsar antalet möjliga ansökningar om medel, och därmed kvaliteten. Synpunkterna på den kvaliteten som forskningen visar upp är dock huvudsakligen positiva. Mycket av den forskning som bedrivs uppfattas vara av hög kvalitet, även om det förefaller vara en bit kvar till de allra bästa centra, t.ex. några av de tyska. Intervjumaterialet visar att det finns ett starkt internationellt intresse för den forskning som bedrivs med stiftelsens medel. CBEES förefaller ha ett välfungerande gästforskarprogram, och det uppfattas som lätt att locka gästforskare från andra länder till miljön. Många intervjupersoner har betonat vikten av att uppmuntra forskare utanför Södertörns högskola att söka medel från Östersjöstiftelsen. Det skulle kunna ge ökad kvalitet i forskningen och en stärkt legitimitet i sektorn. Ett strukturellt hinder är anställningsvillkoren för projektanställda forskare som i praktiken endast möjliggör två års projektforskning (för att undgå att inlasas). Detta utgör främst ett problem när det handlar om forskare som inte är fast anställda, vare sig vid Södertörns högskola eller vid något annat lärosäte.

Östersjöstiftelsens beredningsarbete har förbättrats, gjorts mer stringent och professionellt under åren. Det har uttryckts i uppskattande ordalag, liksom de vardagliga kontakterna med ÖSS kansli. Många har dock påtalat ett behov att öka transparensen kring bedömningarna. Här efterfrågas motiv för avslag, speciellt sådana som fått positiva sakkunnigomdomen men likafullt ett avslag. Kriteriet "Östersjörelevans" anses inte vara klart definierat. Det finns en känsla och en uppfattning bland forskarna, dock inte uttalat av stiftelsen, att vissa länder och områden är mer Östersjörelevanta än andra. En konkret åtgärd vore här att initiera flera möten mellan stiftelsen, förslagsvis forskningsdelegationen, och högskolans forskare där prioriteringar och bedömningsgrunder kunde tydliggöras. Flera forskare

har också påtalat att olika sakkunniga kräver olika mycket östersjörelevans. Forskningsdelegationen har ibland avslagit ansökningar som fått höga betyg av sakkunniga men av delegationen bedömts ha svag östersjörelevans.

När det gäller stödformerna har flera påtalat ett behov av längre satsningar än de treåriga bidrag som nu är den dominerande formen. Större och längre s.k. programsatsningar har föreslagits som komplement. För att bygga upp nätverk och fördjupade språkliga och kulturella kunskaper har även vissa föreslagit s.k. *sabbaticals* då seniora lärare kan söka för exempelvis en termin vid ett relevant utländskt lärosäte. Andra förslag beträffande stödformerna är specialstöd för språkträning samt intensifierat nätverksstöd för forskare i ÖÖ-regionen. Östersjöstiftelsen skulle kunna spela en mer strategiskt uppbyggande roll gentemot t.ex. EU eller Norden. Här finns ju också möjligheten att liera sig med andra finansiärer, i likhet med programmet Nordiska rum som stiftelsen delfinansierar. Angelägna teman, geografiska områden etc. skulle kunna angripas genom nationella och internationella allianser. Om stiftelsen ska agera mer strategiskt så är det snarare utåt, i förhållande till andra aktörer vars syfte är att skapa och sprida mer kunskap om Östersjön och Östeuropa.

Referenser

Benner, M. & Sörlin, S. red. (2005) "I den absoluta frontlinjen" En bok om forskningsstiftelserna, konkurrenskraften och politikens möjligheter, Nora: Nya Doxa

Geschwind, L. & Melin, G. (2010) Utvärdering av BEEGS, Faugert & Co Utvärdering

Geschwind, L. & Segerpalm, H. (2009) Utvärdering av Östersjöstiftelsens forskningsfinansiering, Faugert & Co Utvärdering

Gunneriusson, H. (2004) Idéer och autonom i universitetsvärlden. En fallstudie över Södertörns högskolas tidiga historia, Vetenskapshistoriska avdelningen Uppsala universitet

Högskoleverket 2010, Beslut om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå inom området historiska studier, Reg.nr 641-1427-10

Högskoleverket 2010B, Beslut om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå inom området miljövetenskapliga studier, Reg.nr 641-1468-10

Konnander, Benkt (1998) En ny högskola på Södertörn, Stockholm

KVA (2001) Stiftelsen för forskning inom områden med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa (Östersjöstiftelsen) - En granskning av verksamheten 1994 juni 2001, KVA-rapport 2001:3, Kungliga Vetenskapsakademien

Melin, G., Åström, F., Terrell, M., Eduards, K. (2010) Resultatanalys av Östersjöstiftelsens forskningsfinansiering, Faugert & Co Utvärdering

Rapport från externa granskare av Södertörns högskola 060424

Thullberg, P. (2002) *Akademi i betongförort. Tankar kring Södertörns högskola*, i: Bauer, M. red. *Kraften ligger i det okända. En festskrift till Stig Hagström, universitetskansler 1992-1998*, Högskoleverket.

Appendix A - Enkät

ÖSS mässenstudie

6. Ta ställning till följande: Jag uppfattar att...

	Stämmer inte alls	Stämmer delvis	Stämmer	Stämmer i hög grad	Stämmer helt	Rating Average	Response Count
Östersjöstiftelsen arbetar på ett tydligt sätt för att stärka Östeuropa/Östersjöforskning vid Södertärns Högskola	3,8% (4)	15,4% (16)	14,4% (15)	44,2% (46)	22,1% (23)	3,65	104
Östersjöstiftelsen har en framträdande roll i att forma framtidens forskning på Östeuropa/Östersjöområdet	7,0% (7)	17,0% (17)	21,0% (21)	44,0% (44)	11,0% (11)	3,35	100
Östersjöstiftelsen finansierar Östeuropa/Östersjöforskning av högsta kvalitet	6,0% (6)	22,0% (22)	31,0% (31)	34,0% (34)	7,0% (7)	3,14	100
Östersjöstiftelsen stöder utveckling av nätverk, arenor och utbyten för att främja Östeuropa/Östersjöforskningen i tillräckligt hög grad	3,0% (3)	21,0% (21)	31,0% (31)	32,0% (32)	13,0% (13)	3,31	100
answered question							104
skipped question							3

3. Ange anställningsform

	Response Percent	Response Count
Fast anställning	77,4%	82
Projektanställning	5,7%	6
Tidsbegränsad anställning	15,1%	16
Deltid ca 25%	0,9%	1
Deltid ca 50%	1,9%	2
Deltid ca 75%	5,7%	6
Heltid	41,5%	44
kommentera gärna ditt svar		10
answered question		108
skipped question		1

4. Min forskning är till ...

	ca 20%	ca 40%	ca 60%	ca 80%	ca 100%	Rating Average	Response Count
... del finansierad av Östersjöstiftelsen	16,3% (14)	30,2% (28)	17,4% (15)	7,0% (6)	29,1% (25)	3,02	86
answered question							86
skipped question							21

7. Ta ställning till följande: Jag uppfattar att...

	Stämmer inte alls	Stämmer delvis	Stämmer	Stämmer i hög grad	Stämmer helt	Rating Average	Response Count
Östersjöstiftelsen och Södertörns Högskola har ett fruktbart samarbete som direkt och indirekt främjar Östeuropa/Östersjöforskning vid högskolan	4,5% (5)	17,6% (15)	25,5% (27)	30,4% (31)	20,6% (21)	3,44	102
Södertörns Högskola erbjuder attraktiva villkor för att främja forskning finansierad av Östersjöstiftelsen	7,8% (8)	32,0% (33)	17,5% (18)	26,2% (25)	14,6% (15)	3,10	103
answered question							108
skipped question							4

8. Ta ställning till följande: Jag uppfattar att...

	Stämmer inte alls	Stämmer delvis	Stämmer	Stämmer i hög grad	Stämmer helt	Rating Average	Response Count
Att få pengar från Östersjöstiftelsen har ett mervärde	8,1% (8)	21,2% (21)	24,2% (24)	31,9% (31)	15,2% (15)	3,24	96
Att få pengar från Östersjöstiftelsen ger trovärdighet åt min forskning	7,9% (8)	22,8% (23)	28,7% (28)	26,7% (27)	13,9% (14)	3,16	101
answered question							101
skipped question							6

9. Ta ställning till följande:

	aldrig	sällan	stämmer ibland	ofta	alltid	Rating Average	Response Count
När jag pratar om min forskning berättar jag att Östersjöstiftelsen har finansierat den	3,0% (3)	2,0% (2)	19,2% (19)	34,3% (34)	41,4% (41)	4,09	99
När jag publicerar min forskning skriver jag att Östersjöstiftelsen har finansierat den	4,0% (4)	3,0% (3)	9,1% (9)	17,2% (17)	66,7% (66)	4,39	99
answered question							99
skipped question							8

10. Kommentera gärna dina svar

	Response Count
	31
answered question	31
skipped question	76

Appendix B - Intervjupersoner

Becker, Torbjörn

Bladh, Christine

Bolin, Jan

Brändström, Dan

Dahl, Eva-Lena

Gerner, Kristian

Jacobsson, Bengt

Jonsson, Inge

Josefson, Ingela

Jönsson, Christer

Kirsebom, Bjarne

Kivinen, Markku

Köll, Anu-Mai

Lettevall, Rebecka

Ruin, Hans

Thullberg, Per

Appendix C - Intervjuguide

ip = intervjuperson

Bakgrund	
Kort beskrivning av ip:s roll och funktion. Organisatorisk tillhörighet/institution? Ämne/disciplin?	
Ip:s relation/koppling till ÖSS? Historia?	
Ip:s erfarenheter av andra finansiärer som stödjer forskning inom områden med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa? Vilka?	
ÖSS roll och stadgar	
Vilken är stiftelsens roll vid Sh som ip ser det? Relation till BEEGS och CBEES? CBEES avtryck?	
Hur ser fördelningen ut mellan FoU-stöd och infrastrukturstöd/komplementärt stöd? Har det förändrats över tid? På vad sätt?	
Hur ser ip på det komplementära stödet till SH som inte har Öst-koppling?	
Vilken roll spelar ÖSS:s forskningsstöd för Östersjö- och Östeuropaforskningen i Sverige? Mervärdet i ÖSS stöd?	
Hur upplever ip att ÖSS uppfattas i sektorn?	
Känner ip till hur ÖSS fungerar som forskningsfinansiär? Vad är särskilt bra; vad borde ändras? Bör ÖSS fungera på annat sätt? Hur?	
Hur ser du på stiftelsens finansieringsinriktning mot ett lärosäte (SH) ett geografiskt område? Fördelar? Nackdelar?	
Skiljer sig den ÖSS-finansierade forskningen från forskning i samma geografiska område finansierad från andra finansiärer? På vad sätt? Vad utmärker den forskning som bedrivs med ÖSS-medel?	
Hur kan § 1 Ändamål tolkas? Stiftelsen har till ändamål att stödja forskning och utbildning med denna inriktning vid en ny struktur för högre utbildning i södra Stockholmsregionen utan begränsningar till vissa discipliner.	
Hur kan § 3 Verksamhet tolkas? Stiftelsen skall vid uppfyllandet av sitt ändamål bidra till uppbyggnad och finansiering av forskning och forskarutbildning i södra delen av Stockholmsområdet och den akademiska infrastrukturen i anslutning därtill.	

Stiftelsen bör hålla sig noga informerad om arbetet inom 1994 års Stockholmskommitté (U 1994:05).	
Hur står sig forskningsresultat i relation till stiftelsens önskemål och stadgar, enligt dig? Tror du att ÖSS är nöjd med vad deras satsningar leder till?	
Relevans och kvalitet	
Hur relevant är forskningen och dess resultat ur ett Östersjö- och Östeuropaperspektiv? Utveckla gärna. Beviljas "rätt" projekt? Skulle den kunna bli än mer relevant? Hur? Hinder och möjligheter?	
Hur uppfattar ip att stiftelsens forskning står sig i både ett nationellt och ett internationellt forskningssammanhang? På vilket sätt märks det?	
Har önskemålen på mångvetenskaplighet för den forskning som bedrivs någon betydelse? På vad sätt? Faktiska styrkor respektive svårigheter med mångvetenskapliga projekt som bedrivs med ÖSS-medel?	
Forskningens geografiska område	
Har murens fall eller andra politiska och samhälliga förändringar påverkat definitionen av Östersjö- Östeuropaområdet på något sätt?	
Har det blivit en annan geografisk och tematisk inriktning över tid inom detta forskningsområde? Hur har det ev förändrats?	
Avslutande frågor	
Är det något mer du tycker att jag borde ha frågat om?	
Får vi återkomma vid behov?	

Faugert & Co Utvärdering AB
Grevgatan 15, 1 tr
114 53 Stockholm
Sweden
T +46 8 55 11 81 07
F +46 8 55 11 81 01
E lars.geschwind@faugert.se
www.technopolis-group.com